

אוצרות המועדים

ראש השנה

פתח דבר

מתוך שבח והודיה להשי"ת, הננו להגיש בפני רבנן ותלמידיהון, קהל לומדי ומחבבי תורה וחסידות, קונטרס "אוצרות המועדים" - עיונים, ביאורים וחידושים במשנת המועדים - **בענייני ראש השנה** - מלוקטים ממרחבי פרד"ס ותורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

וזאת למודעי, כי בכדי להביא בפני הלומד תורה סדורה ולהקל על המעיינים, הופקדו חבר מערכת לערוך את הביאורים המובאים בזה, ובאיזהו מקומן הובאו הדברים בשינוי סדר וסגנון מכפי שנאמרו או נכתבו בדברי הרב. ואף כי הושקעו כוחות רבים בכדי לברר וללבן כל דבר ודבר, למען נוציא מתחת ידינו דבר מתוקן, הלא "שגיאות מי יבין", וכל הרוצה להחכים, יעיין בדברי הרב כפי שנכתבו במקורי הדברים (נסמנו ב'תוכן הענינים' בתחילת הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שזכות הפצת תורה, ובפרט פנימיות התורה, עליה הובטח מורנו הבעש"ט נ"ע בעלייתו להיכל המשיח ד"לכשיפוצו מעיינותיך חוצה" אזי "קאתי מר" - תעמוד לנו לזכות מהרה לביאת משיח צדקנו, אשר אז "נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלנו", ונחגוג המועדים "כמצות רצונך" בעליה לרגל והקרבת הקרבנות, בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה

מכון 'אור החסידות'

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הגני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה

יוצא לאור על-ידי:

מכון אור החסידות
 סניף ארץ הקודש
 ת.ד. 2033
 כפר חב"ד 6084000
 03-738-3734
 Likras@likras.org

Or Hachasidus
 Head Office
 1469 President St. #BSMT
 Brooklyn, NY 11213
 United States
 (718) 534-8673

תוכן הענינים

עמ' ה

ראש השנה לשלמות הבריאה

תחילת בריאת העולם הייתה ביום כ"ה באלול וראש-השנה הוא יום השישי לבריאה - כיצד אומרים שיום ראש-השנה הוא "תחילת מעשיך"? / מה מעלתו האמיתית של האדם על שאר הברואים? / ואיזו הוראה ועידוד נפלא בעבודת ה' לומדים מכך שהאדם נברא יחידי? הוראות חשובות, כלליות ועיקריות, אודות מטרת ותכלית הבריאה כולה והשלמות שמביא האדם בעבודתו בה, והסברה רחבה במשמעות כל זה בעבודת כל אחד מאיתנו בזמננו עתה

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ט ע' 834 ואילך, 354 ואילך)

עניינו של יום

עמ' יא

אפשר לערבב את השטן?

טעמים של כמה ממנהגי ראש השנה הוא 'לערבב השטן' - שלא יידע שהוא ראש השנה / מה עניינו של 'ערבוב' זה? האם אפשר להטעות את השטן, שהוא מלאך, בדבר כה פשוט ומפורסם?

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ד ע' 222 ואילך)

שואלין ודורשין

מדוע לא אומרים ויודוי ביום הראשון של עשרת ימי תשובה? יח

(ע"פ מכתב כללי "אל בני ובנות ישראל" לקראת ר"ה תשכ"ד)

מה החילוק בין הקבלת עול של ראש השנה לשאר השנה כולה? יח

(ע"פ מכתב כללי "אל בני ובנות ישראל" לקראת ר"ה תשכ"ט)

יט

איך מתקנים את עבודת המלאכים?

(ע"פ תורת מנחם תשמ"ה ח"ב עמ' 1060 ואילך)

פנינים

עמ' כ

דמעות משביעות ומשמחות

(אגרות קודש חלק י עמוד תכה)

דרכי החסידות

עמ' כב

ענין השבת קודש ויום טוב והמעלה הנפלאה שבסמיכותם

ביאור המעלה וההוראה מקביעות ימי ראש השנה השתא, שסמוכים ומחוברים ליום השבת קודש; המעלה בכללות הענין דחיבור השבת ויום טוב, והשייכות המיוחדת לראש השנה

(ע"פ ספר השיחות ה'תנש"א ח"א עמ' 3 ואילך)

הוספה

עניינו של יום

למהות ותוכן המועד

"זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון"

ראש השנה לשלמות הבריאה

תחילת בריאת העולם הייתה ביום כ"ה באלול וראש-השנה הוא יום השישי לבריאה - כיצד אומרים שיום ראש-השנה הוא "תחילת מעשיך"? / מה מעלתו האמיתית של האדם על שאר הברואים? / ואיזו הוראה ועידוד נפלא בעבודת ה' לומדים מכך שהאדם נברא יחידי?

הוראות חשובות, כלליות ועיקריות, אודות מטרת ותכלית הבריאה וולה והשלמות שמביא האדם בעבודתו בה, והסברה רחבה במשמעות כל זה בעבודת כל אחד מאיתנו בזמננו עתה

ה תורה הזאת שנתן לנו הקב"ה, "עץ חיים היא"¹. תורת ה', אינה נושאת רק את משפטי התורה והמצוה המפורשים בה, אלא "תורה" מלשון הוראה היא: כל ענייני התורה הינם הוראות חיים עבורנו, ובאו להורות כיצד לחיות את חיי היום-יום על-פי הוראות התורה.

ומובן, כי בזה גופא, חגי ומועדי התורה הינם בעלי הוראות כלליות ועיקריות, כל מועד כפי תוכנו המיוחד לו: חג הפסח, 'זמן חירותנו' – מלמד מהי חירות אמיתית; חג השבועות, 'זמן מתן תורתנו' – מלמד, לכל לראש, מהי תורה; וחג הסוכות, 'זמן שמחתנו' – מעניק תחושה והבנה אמיתית שמחה מהי.

ראש-השנה, המציין את זמן בריאת העולם, "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון"² – מלמד הוראה אודות כללות הבריאה, ומטרת ותכלית בריאת העולם כולו, וכפי שיתבאר בדברים דלקמן.

(2) נוסח תפלת מוסף ר"ה. ר"ה כז, א.

(1) רמב"ם הלכות תשובה פ"ט.

חדא"ג מהרש"א לר"ה כז, א. מאמר ד"ה זה היום,

למעלה מזה – בעלי החיים, אך אף הם אינם מגיעים למעלת האדם – השלם מכל הנבראים, אשר מעלתו היא בשכלו אשר חנן אותו האלוקים.

כי אף שבבעלי החיים ישנה גם כן תכונת השכל במידה מסוימת⁸ – הרי אין שכל הבעל חי משמש כמטרה לעצמו, אלא מציאותו היא רק בכדי לשמש ולשרת את צרכיו הטבעיים. משא"כ שכל האדם (באם אכן הנהגתו היא כאדם) – מטרתו האמיתית אינה לשמש עבור כלכול והשגת צרכי האדם הטבעיים, כאכילה ושתייה וכיוצא בהם – אלא הינו מטרה לכשעצמו, להשכיל ולהשיג בו דברי שכל.

ויתירה מזו – תכלית ושלימות שכל האדם היא, דלא זו בלבד שאינו נעשה משרת לצרכיו הטבעיים של האדם, אלא להיפך – הם נעשים משרתים לשכל: דעיסוקן באכילה ושתייה ושאר צרכי האדם, הוא בכדי שיוכל להתעלות ולהתרומם בדברי שכל ובעניינים רוחניים, למעלה מעלה.

אלא שמכל מקום, מעלת שכל האדם אינה עדיין תכלית שלמות מין המדבר:

דהנה, שלמות כל מין ומין היא בעת שנכלל במין הנעלה ממנו: תכלית הדומם – להיכלל בצומח, הצומח – בחי, החי – במדבר, ומין המדבר – שמעלתו היא בשכלו, שלמותו האמיתית היא בעת ששכלו בא להכרה במה שלמעלה מן השכל ולמעלה ממציאותו. והכרתו והרגשתו בזה היא עד כדי כך, ששכלו נעשה בטל כלפי מה שלמעלה ממנו.

כלומר: שכל האדם בא להכרה וידיעה במציאות בורא עולם, ועד שבא להכרה כי תכלית שלמותו היא – 'לבטל' את עצמו, וכן את מציאות העולם כולו, כלפי הקב"ה, בורא העולם ומנהיגו.

ביום השישי הושגה תכלית השלימות

אמיתת שלימות זו הנזכרת לעיל, הושגה בראש-השנה הראשון, יום השישי לבריאה – כאשר ברא הקב"ה את האדם הראשון על פני האדמה:

מסופר בדברי חז"ל⁹, שתיכף ביום בריאתו דרש אדם הראשון מכל הברואים והכריז לפנייהם: "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושהנו!" – והיינו, שהכיר, ופעל גם על העולם כולו שיכיר, בכך שישנו "ה' עושהנו", ובכך שצריך להתבטל ולהשתחוות לפניו.

(8) ראה ברכות סא, ב ובכ"מ.

(9) כמובא בפרקי דרבי אליעזר פ"א. זהר חלק ג סוף פ' אמור.

זוהי השלמות האמיתית שבאה לעולם ביום השישי לבריאה, באמצעות בריאת אדם הראשון ופעולתו בקרב הנבראים – אשר לכן, הוא הוא עיקר הבריאה ותכליתה, וראוי ונכון לקרוא ליום זה יום "תחילת מעשיך".

הנהגה זו עודנה ממשיכה, וצריכה לחדור גם בחיינו עתה. כמוכח מן 'שיר של יום' דיום השישי, יום בריאת האדם, אותו קבעו לומר מדי שבוע בשבוע במשך כל השנה – "ה' מלך גאות לבש"¹⁰. כי זו היתה פעולתו של אדם הראשון ביום זה, שהכיר תיכף עם בריאתו את ריבונותו של אדון כל עולמים, ורומם את עצמו – ואת כל העולם כולו עימו – להיות בטל אל ה' עושנו, מלך כל הארץ.

לא הכמות עיקר

ההוראה מכל האמור בקצרה:

כאשר יתבונן האדם באורחות חייו, ישים אל לבו – כי רוב משך ימי חייו ורוב ענייניו, מוקדשים עבור דברים הנראים, בהשקפה ראשונה, כדברים גשמיים והוויות העולם. כמו אכילה ושתייה ודומיהם, עם כל ההכנות הדרושות להם¹¹;

כמו כן, מתוך כללות בני האדם, מין ה'מדבר' – גדול מספרם של אלו ה'מונחים' בהוויות העולם, מאלו ה'מונחים' בעניינים רוחניים. ובכלל – מרגיש האדם שמוקף הוא בעולם גדול, שכל-כולו מונח בעניינים גופניים חומריים; ומכך יכול האדם ליפול בספיקות, ולבוא למסקנא כוזבת – שהדברים הגופניים והגשמיים שבעולם, הם העיקר.

ולזה בא יום ראש-השנה ומלמדנו, שהאמת הגמור הוא ההיפך מזה:

בששת ימי בראשית, נוצלו חמשה ימים מלאים (וגם חלק מיום השישי¹²) עבור בריאת כל הנבראים השונים. ועם זאת, הנה דוקא האדם, שבכמות (בזמן ובמקום) אינו אלא חלק קטן ביותר מן הבריאה – הוא המהוה עיקר ותכלית הבריאה. ובאדם גופא – אין הגוף שהוא "עפר מן האדמה" עיקר (אף שיצירתו ארכה כמה שעות¹³), אלא דוקא נשמתו, אותה נפח בו הקב"ה תוך רגע קטן ("ויפח באפיו נשמת חיים") – נשמה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"¹⁴.

מכאן נלמדת הוראה נוספת:

(10) סוף מס' תמיד ובפיה"מ שם.
 (11) ראה בזה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ, קרוב לסופה: ד"ה דע כי הקדמונים חקרו.
 (12) ראה רמב"ן בראשית ב, ג. חדא"ג מהרש"א
 (13) סנהדרין לח, ב.
 (14) תניא רפ"ב.

כאשר מדברים עם יהודי נוסף אודות הצורך לקיים תורה ומצוות בחיי היום יום, בהתאם לציווי ה', בורא כל העולם, המשגיח על כל אחד ואחת בכל מקום ובכל רגע – ישנם אחדים השואלים: אם אמת הדבר שזוהי תכלית הבריאה, איך יתכן ששומרי התורה והמצוה עם כל הדקדוקים, עדיין אינם במספר המכריע? ואיך יתכן בכלל שבני ישראל הם "המעט מכל העמים"?

ולזה בא יום ראש-השנה ומלמדנו: "זה היום תחילת מעשיך" – אין הכמות עיקר כי אם האיכות. ולכן, אף שהאדם הוא קטן בכמות, הרי יכול הוא לפעול בחלקו בעולם, ועד שיכול הוא לרומם את העולם כולו ולהביאו לידי הכרה ש"ה' מלך גאות לבש" – להמליך את הקב"ה על העולם כולו.

"ללמדך" דרכי אדם הראשון

הוראה ועידוד נוסף בעבודה האמורה, מלמדת אותנו התורה מאופן בריאת האדם:

בריאת האדם נבדלת משאר הנבראים בכמה דברים, ובמיוחד – בכך שנברא יחיד, דלא כשאר הנבראים שנבראו מלכתחילה במספר רב.

דבר זה מורה ומדגיש, דגם איש אחד ויחיד, יש בידו היכולת להביא את הבריאה כולה אל תכליתה ושלמותה, כשם שעשה אדם הראשון שהכריז ואף פעל אצל כל ברואי העולם: "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו".

ואל יאמר אדם, כי זהו דבר מיוחד לאדם הראשון, ואין שייך ללמוד מכאן הוראה בעבודתנו אנו – דכבר הורונו חז"ל¹⁵: "לפיכך נברא האדם יחיד, ללמדך... נפש אחת מישראל כאילו... עולם מלא". כלומר: מה שברא הקב"ה את האדם יחיד דוקא – הרי זה גופא נעשה בכדי להורות לנו וללמדנו כי אף הנהגתנו צריכה להיות באופן כזה.

הוי אומר:

כל יהודי ויהודי, גם בזמננו זה, באיזה מקום שיהיה ובאיזה מעמד ומצב שבו הוא נמצא – יש לו את היכולת המלאה (וממילא – גם החובה לנצלה) לפעול בעצמו להשיג את השלמות הכי עליונה, של ביטול וקבלת עול מלכותו של הקב"ה. ולא בעצמו לבד, אלא גם בעולם שסביבו, שיכיר וירגיש כי "ה' מלך גאות לבש".

יום ראש-השנה, אותו יום בו נברא האדם הראשון יחיד בעולמו – הוא המזכיר לכל יהודי אודות חובתו זו:

יום ראש־השנה – הוא היום המודיע את חוסר האמת בתירוציהם של אותם שאין ממלאים את חובתם זו, באמרם ש'אי אפשר לשנות את העולם', או – שהוריהם לא הכינו אותם לכך בחינוך המתאים, או – דהעולם גדול כל כך והוא אינו אלא אחד ויחיד, ואיך יכול לפעול בו מאומה?

יום ראש־השנה – אף נותן את הכוחות למלאות את חובתנו זו: ביום זה מתחדשת הבריאה כולה; יום זה פותח שנה חדשה ונותן כוחות חדשים ו'רעננות' חדשה – כשם שהיה בראש־השנה הראשון, בו נברא האדם בכוחות חדשים, שבהם הצליח להביא את כל הבריאה להשתחוות לפני ה'.

יעזור ה' יתברך, שכל אחד ואחת בתוככי כלל ישראל יעשה את העבודה האמורה בחלק שבעולם בו הוא נמצא; ומתוך האיחוד של כל חלקי העולם הקטנים – יכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' הוא מלך, ותקויים בקרוב ממש תפילת כולנו:

"מלוך על כל העולם כולו בכבודך . . וידע כל פעול כי אתה פעלתו כו'" – שמלכותו ושררתו של הקב"ה תהיה מוכרת ומפורסמת על פני כל העולם הזה, עד שכל "פעול" ו"יצור" ידע כי הקב"ה הוא בוראו ומנהיגו, "ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

שואלין ודורשין

עיונים וביאורים בענייני המועד

אפשר לערבב את השטן?

טעמים של כמה ממנהגי ראש השנה הוא 'לערבב השטן' - שלא יידע שהוא ראש השנה / מה עניינו של 'ערבוב' זה? האם אפשר להטעות את השטן, שהוא מלאך, בדבר כה פשוט ומפורסם?

הייתכן 'לערבב' את השטן בדבר כה פשוט?

ראש-השנה³ — כי אז יהיה סבור השטן שעבר יום הדין⁴.

(ג) "מתחילין לקרות בראשית בשמחת תורה³ (ולא בראש-השנה) — כדי שלא יבין את ראשית שנה ואחרית שנה⁴".

(ד) אין מזכירים ראש חודש בתפילות ראש-השנה⁵ — "שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי (ולא יבא לקטרג)⁶".

א.

בשייכות לראש-השנה מצינו כמה וכמה מנהגים שמטרתם "לערבב השטן", ומהם:

(א) מה שתוקעים בשופר בימי חודש אלול, הוא בכדי לערבב את השטן¹ — "שלא יבין מתי יהיה ראש-השנה²".

(ב) "מטעם זה נמי אין תוקעין בערב

רסתקפ"א. לבוש רסתרס"ט. ועוד. הטעם לאי התקיעה בער"ה הובא להלכה במג"א סתקפ"א סקי"ד. הוספות לשו"ע רבינו הזקן ס"ס תקפא. (4) לשון מהרא"ק שם.

(5) שו"ע רבינו הזקן או"ח סתקפ"א ס"ו. והוא מלבוש סתקפ"א ס"א (וראה גם סתקפ"ב ס"ו). הר"א טירנא ומהרא"ק שם.

(6) כ"ה (בחצאי עיגול) בשו"ע רבינו הזקן שם. וראה בזה מבוא לקונטרס השלחן (להרא"ח נאה) ס"ח.

(1) רא"ש (ר"ה בסופה) ראב"ה (שם סתקמ"ב) וטור (רסתקפ"א) בשם פדר"א (וראה ביאור הרד"ל לפדר"א פמ"ו אות כ) ועוד — אבל בלי ההסברה שערבוב השטן היינו "שלא יבין כו".

(2) כן הוא הלשון במנהגים להר"א קלויזנר (רבו של מהרי"ל) מנהגי ר"ה אות א הגהה א. ועד"ז הוא במנהגים למהר"א טירנא חודש אלול, מטה משה שתשע"ח, מהרי"ל מנהגי ימים נוראים הגהה ה' (לו, א), ולבוש רסתרס"ט.

(3) מנהגי מהרא"ק, ומנהגי הר"א טירנא שם. מהרי"ל ומטה משה שם. וראה לבוש ואליה רבה

שקביעת וקידוש החודש ע"י בית דין, היא הפועלת ועושה את היום להיות ראש חודש; ועד ש"כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ראש-השנה ואימתי יום הכיפורים, הקב"ה אומר להם לי אתם שואלים? אני ואתם נלך אצל בית דין של מטה"¹⁴.

ועפ"ז אפשר לומר – שע"י העדר ההזכרה דראש חודש בתפילות ראש-השנה ובשבת שלפניו¹⁵, הרי זה כאילו¹⁶ שהיום דראש-השנה לא נקבע ("לא קדשוהו") כראש חודש תשרי, וממילא אין יודע השטן (מתוך ודאות עכ"פ) "יום שהוא ראש-השנה".

אבל, ראשית – תירוץ זה אינו מספיק עבור שאר המנהגים הנ"ל, שאינם שייכים לעניין ראש חודש.

ועוד זאת – שאף עצם התירוץ דחוק הוא: דהרי בראש-השנה עבדינן כמה וכמה עניינים בהם ניכר ובהדגשה שזהו היום דראש-השנה – וכיצד אפשר לומר שמפני ש"לא קדשוהו" לראש חודש, אין יודע השטן שזהו יום ראש-השנה?!

(ה) אין מברכים החודש בשבת שקודם ראש-השנה (כבכל שבת קודם ראש חודש) – שלא ידע שקרב ובא ראש חודש תשרי⁷.

ולכאורה דרוש בזה ביאור טובא⁸:

הלא ה"שטן" הוא מלאך ובא בבי"ד של מעלה, וכמפורש בספר איוב⁹, שהשטן בא ביום הדין (בראש-השנה¹⁰) בתוך בני האלוקים "להתייצב על ה'", וכו' וכו'.

ופלא הוא: וכי אפשר 'לערכבו' ולהטעותו "שלא ידע היום דראש-השנה"? והלא זהו דבר פשוט¹¹ ומפורסם, הנדפס בלוחות וכו' וכו'!

ב.

והנה, בנוגע לב' המנהגים האחרונים, שנועדו לערכב השטן שלא ידע אודות ראש חודש – היה ניתן לבאר לכאורה, על-פי דברי הלבוש¹² – דלאחרי שכותב הטעם "כדי לערכב את השטן שלא ידע יום שהוא ראש-השנה", מוסיף: "כיון שלא קדשוהו".

דהנה, ידוע¹³ אשר קביעות החדשים הוא דבר התלוי בדעת בית דין. והיינו,

(13) ראה רמב"ם הל' קידוש החודש ספ"ב (מתו"כ אמור כג, ד. ר"ה כה, א): בית דין שקידשו את החודש בין שוגגין, בין מוטעין, בין אנוסין הרי זה מקודש, וחיובין הכול לתקן המועדות על יום שקידשו בו. ומי שציווה לשמור המועדות הוא ציווה לסמוך עליהם". וראה לקוטי שיחות חט"ז ע' 98 ואילך.

(14) דב"ר פ"ב, יד (ובהנסמן ברד"ל שם). וראה (בענייננו) פירוש אחר בחכמת שלמה (למהרש"ק) לשו"ע או"ח סתקפ"א ס"ג.

(15) שייכות ברכת החודש לקידוש החודש – ראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 187 ואילך.

(16) אבל לא ממש, שהרי כל החדשים וכו' כבר נקבעו ע"י הלל הנשיא.

(7) מנהגי מהרא"ק, הר"א טירנא ולבוש (סתקפ"א) שם.

(8) ראה גם אמת ליעקב מערכת ז אות צה.

(9) א, ו ואילך. ולהעיר ממו"נ ח"ג פכ"ב. רמב"ן לאיוב ב, א. וראה צפע"נ למו"נ שם (צפע"נ עה"ת דברים ע' תטז). שו"ת צפע"נ דוינסק ח"א סק"א. ואכ"מ.

(10) ראה מפרשים לאיוב שם.

(11) להעיר מחגיגה (ד, סע"ב) וכתובות (עז, ב) בעניין הטעיית (שלוחו של) מלאך המות. וראה גם תוד"ה תורה – שבת פט, א. אבל שם הכוונה לא להטעות אלא ל"טירדה".

(12) רסתקפ"א שם.

הביאור – תוכן העירבוב הוא בסתימת דברי קטרוגו

אלול, שנועדו לערבב השטן "שלא יבין מתי יהיה ראש-השנה":

עניין התקיעות דחודש אלול הוא, כידוע¹⁹, "כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה". וכמובא על כך הכתוב²⁰ "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" – דהשופר מעורר חרדה ויראה, ומביא לידי התעוררות תשובה.

ולכן, ע"י פעולה זו גופא, שישאל תוקעים בשופר ומתעוררים בתשובה, נעשה השטן מעורבב²¹ – בחשבו, שע"י התשובה דחודש אלול, כבר זכו ישראל בדין (באלול) ולכן אין כל תועלת עוד בקטרוגו – "מסתתמין דבריו"²².

וזהו פירוש התיבות "לא יבין מתי יהיה ראש-השנה" – דאין המכוון בזה אודות היום (הזמן) דראש-השנה, דהשטן אינו יודע (את הכתוב בלוח) מתי הוא ראש-השנה, אלא – שאינו יודע מתי נעשה העניין והתוכן המיוחד דראש-השנה – הדין ומשפט²³ (וכמפורש בלשון מהרי"ל²⁴: "ואין יודע מתי הדין ויקטרג"):

ג.

ויש לבאר בזה, בהקדם מה שמצינו בגמרא¹⁷ עניין ערבוב השטן, בנוגע לכללות המצוה דתקיעת שופר: "א"ר יצחק... למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים, כדי לערבב השטן".

והנה, עניין ערבוב השטן כאן, פירש רש"י¹⁸ דהיינו – "שלא ישטין", כי "כשישמע שישאל מחבבין את המצוות, מסתתמין דבריו". דכיון שישאל אינם מסתפקים ב"תוקעין ומריעין" פעם אחת, אלא חוזרים ותוקעים תקיעות דמעומד, הרי זה מראה על חיבתם היתירה למצוות ה' – וזה סותם דברי השטן המקטרג.

ועפ"ז יש לבאר, דכן הוא גם עניין ערבוב השטן האמור במנהגים הנ"ל – דאין מהות ה'ערבוב' בכך שלא ידע אימתי יום ראש-השנה, אלא זהו 'ערבוב' בשייכות לסתימת דברי הקטרוג של השטן, כדלקמן.

ד.

ותחילה נבאר עניין התקיעות בחודש

טעם שני כ"א המשך למ"ש לפנ"ז "להזהיר ישראל שיעשו תשובה".

(23) ועד"ז יש לפרש דברי הירושלמי (שהובא בערוך (שם), תוס' ור"ן ר"ה שם. טאו"ח סתקפ"ה. ועוד) ש"ערבוב השטן" ע"י תקיעות דר"ה הוא מחמת שחושב שתקיעה זו היא התקיעה בשופר גדול דלע"ל כשיגיע זמנו להתבלע – דהיינו, לא שטועה שהוא הזמן דלעתיד (ראה גם סמ"ג שהובא בב"י לטאו"ח שם), אלא – שתוכן ופעולת תקיעה זו הוא אותו התוכן ופעולה שבתקיעה דלעתיד ולכן יתבלע תיכף.

(24) שבהערה 2.

(17) ר"ה טז, סע"א ואילך.

(18) ועד"ז בר"ח שם. מאירי שם. ערוך ערך ערב. ולהעיר מתיב"ע פינחס כט, א. שו"ע רבינו הזקן סתקפ"ה ס"ו.

(19) ראה הנסמן בהערה 1 בשם פרקי דר"א (פמ"ו).

(20) עמוס ג, ו.

(21) ולפירוש הר"ן ר"ה שם ועוד, דערבוב השטן פירושו הכנעת היצר (כמאמר ר"ל (ב"ב טז, א): "הוא שטן הוא יצה"ר הוא מה"מ") – א"כ הוא הוא עניין התשובה הבאה ע"י תקיעת שופר.

(22) ולהעיר, שהלשון (במקומות שבהערה 1) הוא "וכדי לערבב את השטן" ולא "ועוד כדי כו'" (כבלבוש שם. וראה מט"מ שם). ומשמע קצת שאי"ז

ראש־השנה, כי אז יהיה סבור השטן שעבר יום הדין":

בכדי לערוב את השטן עוד יותר, שיחשוב שכבר זכו ישראל בדין (על־ידי התעוררות התשובה מן התקיעות דחודש אלול) – מבטלים בערב ראש־השנה את מנהג התקיעות, לומר: כבר אין אנו צריכים להתעוררות התשובה דתקיעות אלול, מאחר וכבר זכו בדין.

[ואע"פ שהשטן יודע, דמה שאין תוקעין בשופר בערב ראש־השנה הוא מנהג קבוע מאז ומקדם, וטעמו ונימוקו הוא משום זה גופא – לערוב את השטן,

הנה, מכיון שאין זה סתם מנהג, אלא מנהג ישראל ש"תורה הוא"²⁸, "תורת אמת", אין זה רק שמדמים שזכו בדין כביכול, אלא יש בזה גם עניין אמיתי – ובמילא, אילו זכו – תהיה זו באמת זכייה מוחלטת בדין, ויפסק דינם לטוב; ולכן – קטרוגו הוא על הספק ומתוך חלישות].

דכיון שישראל עושים תשובה כבר בחודש אלול, קודם שבא ראש־השנה, הרי 'דינם' נחתם לטובה כבר בחודש אלול, וודאי הדבר שייכתבו ויחתמו בספרן של צדיקים.

[ובפרט שמצינו בכמה מקומות, שגם בכל ימות השנה (לאו דוקא בראש־השנה) שייך שיהיה פסק דין מוחלט לטובה על האדם, ע"י תשובה ותפילה כדבעי. ולדוגמא: חזקיהו המלך²⁵, שע"י תפילה ותשובה פעל שיהיה "והוספתי על ימך חמש עשרה שנה"²⁶. ומשמע מן הסיפור שלא היה זה בזמן מיוחד כראש־השנה וכיו"ב²⁷].

ומכך נעשה השטן 'מעורבב', בחשבו שע"י התעוררות התשובה דחודש אלול כבר זכו ישראל בדין. כך שקטרוגו בראש־השנה הוא עכ"פ רק על הספק, וממילא בלא תוקף וכו'.

ובזה מבואר גם מה ש"אין תוקעין בערב

ערבוב השטן – בראותו שישראל אינם מתאמצים לזכות בדין

הזמנים (שהתחלת השנה היא בדרך ממילא גם התחלת חדשה הראשון), אלא זהו גם נוגע (בלשון הש"ס²⁹ – "אהנאי") לעניינינו ותוכנו של ראש־השנה: ההתעוררות שנעשית מצד שהיום הוא ראש חודש³⁰, מוספת בהתעוררות בעבודת היום דראש־השנה, וממילא גם בתוצאתה – לזכות בדין.

ה.

באופן דומה ניתן לבאר אף את תוכן שאר המנהגים שנועדו לערוב השטן:

דהנה, מה שראש־השנה שווה בזמנו לראש חודש תשרי, אין זה רק עניין בסדר

(29) זבחים צא, רע"א.

(30) ולהעיר, דראש חודש הוא יום כפרה (ראה פינחס כח, טו ובפירש"י). וכנסת מוסף דראש חודש: זמן כפרה לכל תולדותם.

(25) מלכים ב כ, א ואילך. ישעיה לח, א ואילך.

(26) מלכים שם כ, ו. ועד"ז בישעיה שם, ה.

(27) ראה עטרת ראש ד, א. ולהעיר מטורי אבן

לר"ה (יז, ב).

(28) תוד"ה נפסל – מנחות כ, ב. ובכ"מ.

ובעבודה דראש חודש – "לא ידע שהיום הוא ראש חודש"³³;

ועד"ז בנוגע להא ד"מתחילין לקרות בראשית בשמחת תורה, כדי שלא יבין את ראשית שנה וכו'" – דהיות שישראל אינם מתחילים "לקרות בראשית" בראש-השנה, חושב השטן שבעבודת ישראל בראש-השנה חסר העניין והפעולה הבאה על-ידי סיום והתחלת התורה.

וזה מערבב את השטן ש"לא יבא לקטרג": מכיון וזה מראה [ואילו זכו, כנ"ל, היה זה באמת כן] שעבודת ראש-השנה דישאל היא באופן הכי מושלם ומעולה, כך שאינם צריכים להגיע לתוספת ההתעוררות דראש חודש וד"גמרה של תורה" והתחלתה, דבלאו הכי זוכים הם כבר בדין. וממילא – לא יבוא השטן לקטרג, או עכ"פ קטרוגו הוא רק על הספק כו'.

ועד"ז גם בנוגע לכך שאין מסיימים ומתחילים התורה בראש-השנה – דיש לומר, דמה ש"היה ראוי לקרות פר' בראשית בראש-השנה"³¹, אין זה רק מצד שהיום דראש-השנה הוא התחלת השנה (בזמן), אלא גם משום שהענין של "גמרה של תורה"³² ו"התחלת התורה" מוסיף בזכויותיהם של ישראל – ומוכן שזה יכול להביא תועלת מרובה בעבודה והשתדלות דראש-השנה לזכות בדין.

ובזה מבואר מה שאין מזכירים ראש חודש בראש-השנה "לערבב השטן שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי": שאין הכוונה בזה להעדר הידיעה שהיום הוא הזמן דראש חודש, אלא שאין הוא יודע מעניינו ועבודתו דראש חודש – דכיון שישראל אינם מזכירים ראש חודש בראש-השנה, השטן אינו מרגיש בהתעוררות

ערבוב השטן – בראותו שישראל אינם מתאמצים לזכות בדין

אמנם, מן הלשון "שלא ידע שהיום הוא ראש חודש" . . ולא יבא לקטרג" משמע – שעיקר הסיבה לכך ש"לא יבא לקטרג" היא (לא מצד שלימות עבודתם של ישראל, המרומזת כאן, אלא) מצד הא גופא ש"לא ידע שהיום הוא ראש חודש" – מצד עצם השלילה דראש חודש.

[דהרי לא נזכר כאן כלל הענין (החיובי) דעבודת ראש חודש, אלא רק צד השלילה – "שלא ידע כו'".

משא"כ בנוגע למה שנתבאר בכך ש"אין

ו.

אלא דלכאורה, אין ביאור זה (בנוגע לב' העניינים האחרונים – הזכרת ראש חודש וסיום והתחלת התורה) מתיישב כל כך:

דהנה, לפי ביאור זה – הגורם והסיבה לכך שהשטן "לא יבא לקטרג", היא מפני שחושב שעבודתם של ישראל היא בשלמות וודאי זוכים הם בדין. אלא ש'ערבוב' לחשוב כך, הוא ע"י שאין מזכירים ראש חודש ואין מסיימים התורה.

להשלמה" (נוסח ה"רשות" לחתן בראשית).

(33) אבל להעיר של' הלבוש שם הוא: שלא ידע יום שהוא ר"ה.

(31) ל' הלבוש ר"ס תקפא.

(32) דאם היו מתחילין בראשית בר"ה היו גם מסיימין אז את התורה, שהרי "מתכיפין התחלה

תוקעין בערב ראש־השנה כי אז יהיה סבור השטן שעבר יום הדין" – הנה בלשון זה גופא ("אין תוקעין בערב ראש־השנה") מודגש, שקודם לכן כן תוקעין³⁴, שמצד זה (התקיעות דחודש אלול) כבר נחתם דינם ו"עבר יום הדין", כנ"ל].

ז.

ויש לבאר, דתוכן עניין ערבוב השטן בב' מנהגים אלו (אין מזכירין ראש חודש ואין מסיימים התורה), הוא באופן אחר מהנ"ל:

בעת שרואה השטן, שביום ראש־השנה

נחסר בעבודת ישראל (ההזכרה, וממילא) ההתעוררות דראש חודש, ועל דרך זה – המעלה ד"גמרה של תורה" והתחלתה, הרי זה מביא חלישות בקטרוגו. בחשבו, שבין כך עבודתם של ישראל חסרה היא, ואין הוא צריך להתאמץ עוד ולחפש חסרונות נוספים שלהם.

ואע"פ שיודע הוא שזה גופא עושים בכדי לערבבו – הנה לפועל הרי סוף סוף נחסר אצל ישראל ההתעוררות והזכות של עניינים אלו (וממילא גם התוצאות מזה לעניין הדין דראש־השנה!) וממילא, חושב הוא, שאין צריך להתאמץ כו' כנ"ל.

פעולה טובה הבאה מן ההעדר והחיסרון

ח.

אלא שלפי זה דרוש ביאור לאידך גיסא: כיצד יתכן, אליבא דאמת, שיינטלו מישראל עניינים אלו? אמת אמנם שישנה בזה כונה לערבב השטן – אבל, כנ"ל, סוף סוף חסרים אצל ישראל עבודות אלו: ההתעוררות דתקיעת שופר בערב ראש־השנה, ההתעוררות דראש חודש, והענין דגמרה של תורה והתחלת התורה – אשר כל זה היה יכול להועיל ביותר וביותר בעבודה לזכות בדין?!

וי"ל הביאור בזה, דזה גופא שמונעים

מישראל דברים אלו בכדי לערבב השטן, צריך להביא [ומביא] לידי התעוררות תשובה עמוקה יותר מכפי שהיה נפעל ע"י העניינים הנ"ל:

דהנה, כתב רבינו הזקן בספרו לקוטי תורה³⁵, דהתעוררות התשובה דראש־השנה צריכה להיות באופן ד"קול היוצא מפנימיות הלב" (בדוגמת קול השופר, שהוא קול פשוט הבא מהבל הלב). והדרך לבוא לזה היא "על ידי המרירות שבנפשו על ריחוקו מה' אשר רחוק ממנו בתכלית".

ויש לומר, דמרירות זו "על ריחוקו מה'" נרגשת אצל האדם באופן חזק ביותר – ע"י

השטן . . ויקטרג לכן אין תוקעין (מפסיקין) בער"ה כי אז היה סבור השטן שיום הדין עבר.
(35) נצבים מד, ג. מה, א.

34) ובפרט לפי ל' המהרא"ק שהובא במהרי"ל (וכן הוא במטה משה שם) – שב' המנהגים באים בהמשך זל"ז: מנהג כשר לתקוע מראש חודש אלול . . לערבב

דהנה, מה שנמנעים מעשיית עניינים אלו, הלא זה גופא הוא מנהג ישראל ש"תורה היא"²⁸. ונמצא, דגם ההימנעות מעשיה – עשיה היא, דמקיימים בזה מנהג ישראל – תורה³⁶.

אלא – שבעת שהאדם מקיים התורה והמצוות מצד שמבין בשכלו טעמים וחשיבותם, או מצד שיש לו הנאה בקיומם – אזי יש מקום שיהיה אצלו חילוק בין העבודות: דבפעולה חיובית (כתקיעת שופר וכו') יהיה לו חשק ו'חיות' יותר, מאחר ומבין שפועל הוא בזה עניינים נעלים כו'; משא"כ בקיום מנהג שעניינו הוא – העדר עשיה (המנעות מהעניינים הנ"ל), דבזה אין מרגיש שעושה ופועל מאומה – בזה לא יהיה לו חשק ו'חיות'³⁷.

אבל מצד הענין כפי שהוא באמיתותו, שענין המצוות הוא לקיים רצון הקב"ה – הרי האדם צריך לעשות מה שהקב"ה רוצה מאיתו, בלא כל חילוק ושינוי כלל וכלל במה יהיה הציווי (בין אם מבינו בין אם לאו, בין אם יש לו בזה חיות בין אם לאו)³⁸ – הנה אם מתנהג האדם באופן כזה, אזי אין אצלו כל חילוק בין העבודות, ואפילו בעת שמפסיד הוא עניין טוב, הנה כיון שזה גופא "תורה היא", מקיים הוא המנהג מתוך שמחה וטוב לבב³⁹.

התבוננותו בכך שמונעים ממנו את העניינים טובים הנ"ל בכדי "לערכב השטן". דבזה נרגש אצלו גודל ירידתו – שלשטן יש כלפיו כוח כה חזק, עד שמוכרחים משום כך ליטול ממנו את תקיעת השופר (בערב ר"ה), הזכרת ראש חודש והתחלת התורה!

ובפרט נוסף עמוקה התעוררות תשובה זו (ע"י מניעת הדברים הנ"ל) מהתעוררות התשובה דתקיעת שופר וכו' :

התעוררות התשובה דתקיעת שופר (ועד"ז – הזכרת ראש חודש וקריאת פר' בראשית) באה ע"י דבר שחוץ הימנו (דהשופר גורם לו שיתעורר וכו'); משא"כ התעוררות התשובה הבאה מכך ששוללים ממנו את הענין דתקיעת שופר וכו' – הרי זו התעוררות הבאה ממנו עצמו, שנוגע לו גודל ירידתו ומצבו השפל. וממילא זו התעוררות עמוקה יותר, הבאה מנפשו פנימה.

ט.

ובעומק יותר יש לומר – אשר שלילת העניינים דתקיעת שופר וכו', לא רק שמביאה תועלת גדולה יותר מאשר עשייתם בפועל, אלא (בעומק העניין) אף אין נחסר כאן מעלת הקיום והעשיה בפועל :

(ראה תוד"ה שאין (שבת יב, ב), ובהמצויין בהגהות רעק"א שם. ועוד. ואכ"מ).

(38) ובלשון הירדע (צוואת הריב"ש אות ג. וש"נ): שהכל הוא צורך גבוה, מפני שהשי"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים.

(39) ובלשון הירדע (שם): כי לפעמים אדם הולך ומדבר עם בני אדם ואז אינו יכול ללמוד . . . ואל יצער את עצמו בזה, כי השי"ת רוצה שיעבדוהו בכל האופנים.

(36) ע"ד סברת המ"ד (מכילתא יתרו כ, א) שבעשרת הדברות גם על "לאור" ענו "הן", דגם בלאו נרגש אצלם העניין החיובי שבו – קיום ציווי הבורא (נתבאר בלקוטי שיחות ח"ו ע' 119 ואילך; הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת) ע' תסה ואילך).

(37) וזהו החשבון דהשטן – שסו"ס חסר בעבודתם של ישראל בפועל. ובפרט שי"ל שאינו יודע מהענין דקלא פנימאה (ההתעוררות שבאה ע"י חסרון הפועל, כנ"ל בפנים), ואפילו בנוגע למחשבה – הרי ישנם כמה דרגות גם במחשבה

פנינים

עניינים קצרים

מדוע לא אומרים ווידוי ביום הראשון של עשרת ימי תשובה?

ימי ראש השנה הם התחלת ופתיחת עשרת ימי תשובה, ומצינו דבר תמוה, שלמרות ענין ה"תשובה" שבהם אין נאמרים בימים אלו תחנון ווידוי על חטאים (ראה שו"ע אדמו"ר הזקן נ"ע סתקפ"ד ס"ב, ובכ"מ), ובתפילות ובקשות העיקריות בראש השנה לא נזכר ענין הווידוי, ולכאורה איך יתאים זה עם היות ימים אלו ימי "תשובה"?

ויובן זה ע"פ הידוע שעיקר ענינו של ראש השנה הוא שאז מכתירים את הקב"ה למלך עלינו, וכן הוא תוכנם של כל תפילות ראש השנה "מלוך על העולם", "מלך על כל הארץ". שהכתרת הקב"ה למלך על כל הארץ "תמליכוני עליכם" מחדשת את הקשר האישי של כל יהודי עם הקב"ה, כי כל אחד מישראל מבקש בתפילתו שהקב"ה יקבל את ההכתרה.

והנה, כאשר האדם מכיר ומרגיש שהוא המשתתף בהכתרת הקב"ה למלך, ה"ז מביא אותו ליראת הרוממות והרגשת חרדה ממלך מלכי המלכים הקב"ה. וכתוצאה מיראה זו בא האדם לצמאון לקיים את כל מצוות המלך.

וזהו מה שאין אומרים ווידוי ותחנון בראש השנה, כי רגש ההתאחדות עם הקב"ה שע"י הכתרת הקב"ה כובש את האדם במדה גדולה כל כך, עד שככל שיהי' הצער על מעשי העבר, מתבטל צער זה מפני רגש יראת הרוממות שמרגיש האדם בראש השנה.

וזה שימי ראש השנה הם "ימי תשובה" אין ענין ה"תשובה" שבראש השנה – תיקון העבר, כי אם תשובה כדי שתתקבל ההכתרה ע"י הקב"ה.

ורק לאחר ראש השנה באים עניני התשובה של חרטה ווידוי וסליחות, כי הרגשת ההתקשרות וההתאחדות עם הקב"ה שבר"ה חייבת לעורר רצון והחלטה להיות ראוי לקשר זה, ולכן צריך האדם לסלק מעצמו את כל המפריע לקשר זה, שהם החטאים ועוונות וכיו"ב.

(ע"פ מכתב כללי "אל בני ובנות ישראל" לקראת ר"ה תשכ"ד)

מה החילוק בין הקבלת עול של ראש השנה לשאר השנה כולה?

אחד מענייניו העיקריים של ראש השנה הוא שזהו זמן הכתרת הקב"ה למלך, וכמו שאומרים בתפלה "מלוך על העולם כולו".

והנה, תוכן בקשה זו – "מלוך על העולם" – הוא שהאדם מוכן להשתעבד ולהתמסר לגמרי אל הקב"ה, שזהו תוכן ענין של "קבלת עול מלכותו יתברך" שענינו התמסרות מלאה להקב"ה.

ולכאורה צריך להבין, מהו מעלת ראש השנה מצד ענין "קבלת עול מלכותו יתברך" הרי "קבלת עול מלכות שמים" הוא ענין הקריאת השמע (ראה ברכות רפ"ב, ועוד), וא"כ קבלה זו זמנה בכל יום?

והביאור הוא:

בכל יום ענין ה"קבלת עול" הוא ההתחלה והיסוד להנהגתו במשך היום, שכל עניניו יהיו מיוסדים ובנויים על "עול מלכות שמים". אך בראש השנה אין קבלת מלכות הקב"ה הכנה או יסוד לעבודה אחרת, אלא קבלת עול המלך הוא ענינו ותוכנו של היום. ובראש השנה קבלת עול המלך מקיפה את כל מציאות האדם עד שמתבטל לגמרי לאלקות.

(ע"פ מכתב כללי "אל בני ובנות ישראל" לקראת ר"ה תשכ"ט)

איך מתקנים את עבודת המלאכים?

בתפילת "ונתנה תוקף" אומרים "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון". וסיבת "רעדת" המלאכים ו"חילם" מיום הדין הוא כי הגם שאין למלאכים יצר הרע (ראה שבת פט, רע"א) מ"מ עבודתם אינה בתכלית השלימות הראוי' להם.

והתיקון לעבודת המלאכים הוא ע"י שישראל אומרים תפלת "ונתנה תוקף" ע"פ הוראת התורה, דזהו התיקון לעבודתם.

ובזה רואים כחו של יהודי:

כאשר יהודי מגיע לבית הכנסת ב"ימים נוראים", גם כאשר לא שומעים מיהודי זה כל השנה, מ"מ כאשר הוא אומר – ע"פ הוראת וציווי התורה – תפלת "ונתנה תוקף", הרי הוא פועל תיקון בעבודתם של המלאכים העליונים!

(תורת מנחם תשמ"ה ח"ב עמ' 1060 ואילך)

דרכי החסידות

דמעות משביעות ומשמחות

"עבודת היום דראש השנה, גם לגדולים ובעלי צורה, נראית כמו עבודה פשוטה: אמירת תהלים כל הזמן, מיעוט בשינה בשני לילות אלו ככל האפשר, וזהירות מדברים בטילים עד קצה האחרון"

"עיקר עבודת ר"ה הוא בקבלת עול מלכות שמים"

עיקר עבודת ראש השנה הוא בקבלת עול מלכות שמים. לכן עבודת היום, גם בגדולים ובעלי צורה, היא בעבודה הנראית כמו עבודה פשוטה – באמירת תהלים כל הזמן, מיעוט בשינה בשני לילות אלו ככל האפשרי וזהירות מדברים בטילים עד קצה האחרון, גם משיחות איזה שיהי'. כעבד אשר אין לו זמן, אף לא רגע לשבות ממלאכת אדונו, או כבן הטרוד בשמחת קבלת פני אביו, אשר במשך שנה תמימה לא ראה אותו פנים ויָרָא מאד כי לא יחטא במאור פניו של אביו (כי בר"ה הוא גילוי עומק הראשון דעשרה עומקים, בבחי' קירוב המאור אל הניצוץ, שהוא זמן "בהיותו קרוב" כנודע).

ההפרש בין תלונות היתום לבכיית הבן

זהו עניין התשובה דתקיעת שופר. כמו בן שצועק "אבא אבא רחמני והשיבני אליך ונשובה", וילולי ליל בצעקת הלב, די הארץ וויינט מעצמה (הלב בוכה מעצמו), בדמעות נוזלים ונובעים מעצמן, כבעל יסורים גדולים ומלא מכאובים ר"ל שאינו צריך שום התכוננות בכדי לבוא לידי בכי, נאר עס וויינט זיך פון זיך אליין. והדמעות האלו, הם משביעים אותו, זיי מאכען אים זאהט ויש בהם גם שמחה. "א יתום ר"ל קלאגט, און א קינד וויינט" ("יתום – מתלונן, בן – בוכה"), ההפרש ביניהם הוא, זה, היתום, אין לו שום משען והוא אומלל ר"ל בכל ענייניו. הבן, אם שאביו רחוק וצר לו מאד, מ"מ יש לו אב. כל ישראל נקראו בנים, בנים הם לאבות הגדולים (וכמארז"ל כי ידעין הנשמות שבעולם העליון מאי דבהאי עלמא, וזכות אבות לא תמו) ובנים אנחנו לאבינו שבשמים.

וזהו "כי אבי ואמי עזבוני והוי' יאספני". שגם אם ח"ו בהעדר עבודה דמוח ("אבי") בהתבוננות ולימוד התורה, ולב ("אמי") בהתפעלות והסכס חזק בתפלה, שעיי"ז שעוזבים "יום יומיים תעזבך", ויום ירוף יום בבהלה אחרי כל ההבל ואשר לא יועיל, עם כי מתטמטם ר"ל הלב והמוח – מ"מ הנה ע"י התשובה (ובזמן דעשרת-ימי-תשובה שהוא גילוי המאור – "בהיות קרוב" – הבא אחרי העבודה דחודש אלול שנקרא "ימי הרחמים", שאז מאירים י"ג מידות הרחמים בעולם) הנה "והוי' יאספני", להיות כי הוא אבינו מלכנו.

"בכי מר בלול בשמחה פנימית"

וע"י אמירת הפסוקים (קודם התקיעות), הנה "עלה אלקים בתרועה" – אמר דוד: אין גדול מן השופר. וכדאיתא במכילתא (יתרו), כל מקום שנאמר שופר בכתובים, סימן יפה הוא לישראל כו', שהוא מסלק מדת הדין ומקרב מדת הרחמים (פרקי דר"א) ומרחם עליהם והופך מדת הדין לרחמים (מד"ר ויקרא פכ"ט).

וכל אחד ואחד מישראל בזכרו חסד העליון הלזה, הנה ייהפך לבבו מצער לעונג, ובכה יבכה במר נפשו, בלולה משמחה פנימית על גילוי אור פני אבינו שבשמים, ויראה ויפחד להקל ראשו ח"ו. וישתדל להרבות בתפילה ותחנונים ולשמוע דא"ח, או ללמוד בעצמו, להיות הימים האלו קדושים וטהורים מכל סיג חומר ממש והוא רק עבודה צרופה בקבלת עול מלכות שמים, דידוע דקבלת עול הוא כמין הכרח.

ללא הכנה, גם הימים הנוראים יעברו בקור רוח

אלא שגם זה בא ע"י עבודה והכנה תחלה, דאם לא יכין לו לזה . . לפשפש במעשיו ולטהר לבבו, הנה גם בימים הנוראים האלו, ימי היראה הטהורה, יהי' בקור רוח. ורק כאשר יהי' הכנה טובה מתחלה . . לעשות ההכנה שיהי' אח"כ יום הדין ליום רחמים בגילוי אור אלקי ב"משפט אלקי יעקב", שהאלקות יומשך בריבוי טוב בכל השנה הבע"ל.

ומובן דבר זה ביותר בהשגת שכל. כי לפי אופן הכנת כלי שכלו והשתדלותו, כן יהי' האור והגילוי בשכלו. דאינו דומה מי שמכין את עצמו אל הלימוד בעיון ומצחצח כוח שכלו, או מי שאינו מצחצח חושיו כלל.

הוספה

ר"ה הסמוך לשבת קודש

ענין השבת קודש ויום טוב והמעלה הנפלאה שבסמיכותם

ביאור המעלה וההוראה מקביעות ימי ראש השנה השתא, שסמוכים ומחוברים ליום השבת קודש; המעלה בכללות הענין דחיבור השבת ויום טוב, והשייכות המיוחדת לראש השנה.

א. דובר פעמים רבות, אשר בנוסף ללימוד הכללי שישנו מכל יום טוב, ישנו לימוד פרטי מקביעות המועד, באם בשנה מסויימת היא באופן מיוחד, שונה משאר השנים. ובנדו"ד, בשנה זו חל ה'יו"ט דראש השנה בקביעות מיוחדת – ביום חמישי וביום שישי, כך שנכנסים ממנו תיכף ליום השבת קודש.

ויש לבאר ההוראה המיוחדת מקביעות זו, ובהקדם הביאור בענינים הכללי של שבת ויו"ט:

ענין השבת והיו"ט הוא להביא קדושה בחיי האיש הישראלי, "ושמרתם את השבת כי קודש היא" (תשא לד, יא), "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש" (אמור כד, ב. לו): הקדושה האלקית של שבת ויו"ט 'חודרת' בכל יהודי – כל היום, וכל מעשי היום, הינם באופן מרומם ומקודש יותר. ועד שמביא זה קדושה גם בעניניו הגשמיים של האדם – מצות עונג שבת "לענגו בעונג אכילה ושתי'", ועד"ז ביו"ט, בו ישנו חיוב דשמחת יו"ט במאכל ובמשתה.

ועוד זאת, אשר הקדושה דיום השבת והיו"ט, משפעת על ימי החול שלאחרי, ופועלת אשר כל עבודת ימי החולין, באכילה ושתי, בהשגת פרנסה, משא ומתן וכו', תהי' מושפעת מקדושת השבת, שתהי' באופן ד"כל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב) ו"בכל דרכיך

דעהו" (משלי ג, ו).

ב. אמנם, הענין המשותף הנ"ל בין שבת ויו"ט הוא בכללות הענין, אבל בפרטיות ישנו חילוק עיקרי ביניהם, המתבטא בכו"כ ענינים:

(א) בשבת אסורות כל הל"ט מלאכות. משא"כ ביו"ט, שמלאכת אוכל נפש מותרת בו.
(ב) עיקר ענין השבת הוא העונג – "וקראת לשבת עונג" (ישעי' נח, יג) – ולא (כ"כ) ענין השמחה ("בשבת לא נאמר בה שמחה" (שו"ע רבינו הזקן אר"ח סתקכ"ט סוס"ז)). משא"כ עיקר ענין היו"ט הוא שמחה – "מועדים לשמחה". ו"לכן נהגו להרבות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה, וכן בגדי יו"ט צריכים להיות טובים יותר מבגדי שבת" (שם). (ג) שבת נקראת (בתורה) "קודש", קודש מילה בגרמי (זח"ג צד, ב). משא"כ יו"ט נקרא (בתורה) "מקרא קודש".

וביאור הענין:

בטעם הדבר שבתפילת שבת הלשון הוא "מקדש השבת" וביו"ט "מקדש ישראל והזמנים" איתא בגמ' (ביצה י, א) ד"שבת מיקדשא וקיימא" מלמעלה (מששת ימי בראשית, ואינה תלוי בקביעות דראש חודש (רש"י)), משא"כ יו"ט תלוי בקדושת ישראל (על ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין (רש"י)) – "ישראל אינהו דקדשינהו לזמנים".

ובפנימיות הדברים (כמבואר בדרושי חסידות): שבת היא עלי' למעלה מזמן העולם [דלכן מתחיל כל שבוע ביום ראשון, מכיון שלאחרי העלי' בשבת ללמעלה מהזמן, מתחיל היקף זמן חדש]; משא"כ יו"ט, ענינו הוא המשכה – להמשיך, ע"י עבודת האדם, מן הקדושה על זמן ימות החול. ובסגנון אחר: יו"ט הוא ה"מחוצע" שעל ידו נמשכת קדושת השבת (שלמעלה מהזמן) בימי החול (שתחת הזמן).

ענין זה מתבטא גם בחילוק הלשונות (הנ"ל) בתורה, דשבת איקרי "קודש" לבד, מאחר והיא מובדלת (קדושה מל' פרישות והבדלה) לגמרי משייכות לעולם. ויו"ט נקרא "מקרא קודש", מקרא מלשון קורא וממשיך מקדושת שבת (בחי' קדש) בימי החול [דלכן חלים היו"ט, ע"פ הרוב, בימי החול].

וזה מתבטא גם בחילוק לענין איסור מלאכה – דבשבת אסורים כל המלאכות, מאחר ודרגת הקדושה דשבת היא למעלה לגמרי ממלאכות העולם; משא"כ יו"ט מותר במלאכת אוכל נפש – מכיון והמשכת הקדושה ביו"ט שייכת לעניני העולם.

וי"ל שזהו גם מתאים עם הא דעיקר השבת הוא העונג, וביו"ט העיקר הוא השמחה: עונג יכול להיות גם כאשר נמצא האדם לבדו מובדל משאר העם, מאחר וזהו דבר שאינו תלוי באחרים – וזהו ע"ד ענין השבת, קודש מלה בגרמי, שמובדלת מן העולם; משא"כ שמחה (שלימות השמחה) אצל האדם היא דוקא כאשר מצרף גם אחרים לשמחתו (ראה רמב"ם הל' יו"ט פ"ד הי"ח) – והיינו ע"ד ענין היו"ט, "מקרא קודש", שממשיך הקדושה גם בחול.

ג. והנה, מביאור הנ"ל נמצא, שהשבת והיו"ט – יש בזה מה שאין בזה: קדושת השבת היא בדרגא מאוד נעלית, למעלה מקדושת יו"ט; אבל מאידך, דוקא קדושת יו"ט היא זו שממשכת השמחה (הקדושה) בעולם (חול).

ועפ"ז, בקביעות היו"ט שנשמך ממש לשבת, ישנה מעלה נפלאה: כאשר בין יו"ט ושבת ישנו הפסק, אזי הקדושה הנמשכת ביו"ט היא בדרגת קדושת יו"ט, ולא דרגת הקדושה הנעלית דשבת. משא"כ בקביעות כזו, שג' ימי היו"ט והשבת הן מציאות קדושה אחת, בלא הפסק והבדלה ביניהם, אזי ישנם ב' המעלות יחדיו: מחד ישנה קדושת השבת הנעלית, ומאידך – קדושה זו נמשכת גם בחול ובעולם.

ומכאן לימוד והוראה, כי גם את קדושת השבת הנעלית אפשר להמשיך בימי החול – דאף שנשארים הם במציאות של ימי חול, אפשר להמשיך גם בהם קדושת השבת.

ויש להוסיף, שענין זה שייך במיוחד ליו"ט דראש השנה:

ראש השנה הוא ביום השישי למעשה בראשית, בו נברא האדם. ואחד הטעמים בכך שראש השנה נקבע ביום זה ולא ביום הראשון לבריאה (כ"ה אלול), ועד שאומרים על יום זה (דר"ה) "זה היום תחילת מעשיך" (נוסח התפילה. מר"ה כז, א) – הוא מכיון שכוונת ותכלית כל הבריאה היא שהאדם ע"י עבודתו יתקן את הבריאה, וימשיך אלקות וקדושה בעולם הזה התחתון, ומכיון שכוונת הבריאה נשלמת ע"י האדם, לכן נחשב יום בריאתו כיום תחילת הבריאה.

וזה מתאים להמבואר לעיל בענין היו"ט, שענינו הוא להמשיך הקדושה בעולם, וזהו ענינו של היו"ט דר"ה בייחוד – המשכת הקדושה בעולם הנפעלת ע"י האדם.